

67. Porro propositio, quam demonstravimus, intelligenda est de caede, quam quis *propria auctoritate* sibi infert. Nam si ex manifesta Dei voluntatis significatione ¹ id fiat, tunc vita Deo, qui est illius Dominus, et qui eam reposeit, traditur. « Cum, s. Augustinus inquit, Deus iubet, seque iubere sine ullis ambagibus intimat, quis obedientiam in crimen vocet? . . . Qui ergo audit, non licere se occidere, faciat, si iussit cuius non licet iussa contemnere. Tantummodo videat, utrum Divina iussio nullo nutet incerto ² ». Hinc, secundum eundem Doctorem, excusantur illae sanctae foeminae, quae tempore persecutionum seipsas morti tradiderunt; quarumque memoria ab Ecclesia celebratur; siquidem « hoc fecerunt non humanitas deceptae, sed divinitus iussae; nec errantes, sed obedientes, sicut de Samsone aliud nobis fas non est credere ³ ».

68. Atque hic etiam suicidium *directe* et *ex intentione* illatum a suicidio *indirecto* accurate distinguendum est, scilicet ab ea morte, quae ex *quodam* nostra actione, vel omissione, ad quam ius habetur, praeter suicidii intentionem, sequitur. Iam aliquando magnae virtutis est, propriae vitae curam omittere, vel aliquid etiam agere, unde oblique, et praeter intentionem mors nostra sequitur; e. g., si in naufragio tabulam quis forte nactus eam amico suo relinqueret, et in maris aestu effugium aliud frustra quaerens, periret. Imo aliquando omnimoda obligatio est vitae exitia adire, cum de re agitur, quae maioris pretii sit, quam vita nostra temporalis, cuiusmodi sunt Dei honor et gloria, bonum spirituale proximi, et reipublicae salus; praesertim cum vitae nostrae discrimen sit unicum medium ad illa assequenda, et ex nostrae vitae iactura optatus exitus prudenti certitudine sperari

¹ Manifesta inquit, ita ut certitudo habeatur de voluntate Dei suicidium iubentis, aut suadentis, quam tamen non nisi rarissime quibusdam Sanctis significavit, eamque ad sui Nominis, ac Religionis gloriam miraculis confirmavit. Quare cum vano praetextu Divini impulsus non est ipsa confundenda, neque cum Dei venia, quam quis per rationem investigat et conicit.

² *De Civ. Dei*, lib. I, c. 26.

³ *Ibid.* Cf. s. Thom., ^{2a} ^{2ae}, q. LXIV, a. 3 ad 4. De signis, unde Divina inspiratio hac in re vere dignosci potest, vid. Benedict. XIV, *De Serv. Dei Beatif. et Canoniz.*, lib. III, c. 17, *Opp.* t. III, p. 157, Praeti 1840.

possit. Etenim « oportet, quod in his, quae ex caritate diliguntur, attendatur aliquis ordo secundum relationem ad principium huius dilectionis, quod est Deus ¹ ». Hic autem ordo expostulat, ut unusquisque debeat Deum super omnia diligere ²; et spirituale bonum proximi proprio bono temporali anteferre ³; item bonum privatum bono communi ⁴.

ART. III. *An ad propriae vitae conservationem liceat iniustum aggressorem occidere*

69. Praeter nonnullos Theologos, affectato rigidae doctrinae studio addictos ⁵, nuperrime Arhens defensionem propriae vitae cum iniusti aggressoris nece tamquam rectae moralitati adversam, aequae ac ipsa aggressio est, habet ⁶. E contrario, aggresso licitam esse aggressoris occisionem, non quidem ob vindictae amorem, sed ad vitae suae defensionem, ita ut hanc tantum, non vero aggressoris mortem directe ipse intendat ⁷,

¹ ^{2a} ^{2ae}, q. XXVI, a. 1 c.

² ^{2a} ^{2ae}, q. cit. a. 2 et 3. — ³ *Ibid.* a. 3.

⁴ *Ibid.*, a. 3 c. et a. 4 ad 3; *In lib. III Sent.*, Dist. XXIX, q. I, a. 3 sol. Atque inde etiam illud patet, quod, seclusa intentione sibi mortem inferendi, aut naturales vitae terminos breviores constituendi, potest quis licite asperum vitae genus amplecti ob finem supernaturalem, ut Deo videlicet inserviat, concupiscentiam fraenet, etsi praevideat illud sibi esse mortem acceleraturum (cf. Benedict. XIV, *Op. cit.*, lib. III, c. 29, p. 328). Nisi quod « maceratio proprii corporis, puta per vigiliis, et ieiunia, . . . est opus virtutis . . . in quantum cum debita discretionem fit, ut scilicet concupiscentia refraenetur, et natura non nimis gravetur » (^{2a} ^{2ae}, q. LXXXVIII, a. 2 ad 3). Item, cavendum est, ne ex nimia austeritate quis « impidiretur ab aliis operibus, ad quae alias obligatur » (*In lib. IV Sent.*, Dist. XV, q. III, a. 1, sol. 2 ad 3). Quocirca retundenda est nostrae aetatis epicuraeorum impudentia, qui pios homines, ob castigationes, quibus corpus, praefatis servatis legibus, affliciant, tamquam in se crudeles, et contra legem naturae reos insimulant: praesertim quia, « cum corpus humanum invenitur frequentius ex superfluitate, quam ex defectu, mortales aegritudines incurrere » (*In lib. IV Sent.*, loc. cit.); ipsi potius, qui crapulas, ebrietatem, et nefandae libidinis satietatem inhiant, in semetipsos saeviunt, et contra legem naturalem gravissime peccant.

⁵ Inter hos numeratur Henricus a s. Ignatio, *Ethic. amoris*, t. II, lib. X, p. V, c. 4, Liège 1709.

⁶ *Corso di diritto naturale*, trad., vol. II, 2^a part. speciale, sez. I, c. VI, § 3, p. 329, Milano 1837.

⁷ Sunt qui absque ullo irae motu vim iniusti aggressoris repellere non possunt.

a Theologis, et Philosophis communiter docetur¹.

70. Ut autem, secundum banc doctrinam, iusta existimetur cruenta defensio, tres attendendae sunt conditiones, scilicet *causa, modus, ac tempus* cum aggressionis, tum defensionis. Scilicet, causa aggressionis debet esse iniusta, nempe sine iure, ita ut invasor saltem re et conatu sit nocens, etsi ob defectum rationis, aut errorem inculpabilem a peccato excusetur; ut si milites invadant suos commilitones, quos pro hostibus habent²: causa autem defensionis est solummodo ius perfectum gravis momenti, quod hic et nunc in nostra potestate, seu *possessione* sit, nempe vitae nostrae custodia. Modus aggressionis violentus sit oportet, scilicet non fraude, circumventionem, et calumnia; sed vi illata: e contra vero modus eam repellendi mitissimus esse debet, non nisi autem ex necessitate vis locum habere potest, et quantum satis est ad iniuriam propulsandam, adeo ut, si tutiorem locum capessendo, incursio vitari possit, vel si minis, et clamoribus, aut si levioribus vulneribus propriae saluti aggressus possit consulere, iniquus ipse fit, invasorem gladio perfodiens. Denique violentae defensionis tempus tamdiu perdurat, quamdiu aggressio et grave periculum est imminens; numquam vero in civili societate, qua vivimus, ius violentae defensionis nobis est, ob aggressionem, quae in posterum praevideatur³.

71. Itaque qui occisionem iniusti aggressoris licitam esse docent, non nisi de ea intelligunt, quae, praeterquam quod intentionem mortem illi inferendi repellat, praefatas adhibeat

posse putant. At quamquam de irae actibus, qui inconsiderate excitantur, verum id sit; tamen idem de illis, qui consulto eliciuntur, dicendum non est; siquidem hi lethalis criminis reum efficiunt, qui tali modo contra invasorem se defendit, cum non repellat vim tantum ut se defendat, sed etiam ad ulciscendum; id quod criminis sum est.

¹ Quae doctrina traditur etiam in *Catechismo Romano*, pars III, de *V Praecept.*, n. VIII, p. 499, Parisiis 1830.

² Secus dicendum est de invasione, quae publicae auctoritatis nomine exercetur.

³ Vid. Zallinger, *Op. cit.*, lib. I, c. XIII, § C, p. 150, ed. cit., et Pacetti, *Philos. mor. instt.*, t. II, Pars III, sect. I, c. II, art. 1, p. 110-111, Romae 1841.

conditiones, nempe, ut aiunt, *cum moderamine inculpatae tutelae fiat*¹. Quibus declaratis, facile demonstratur sequens

72. Prop. *Servato moderamine inculpatae tutelae, licita est pro sui defensione iniusti vitae aggressoris occisio.*

Prob. Actiones morales, quae ad finem, qui *per se* spectatur, honestum ordinantur, atque cum eo debitam habent proportionem, honestae profecto dicendae sunt². Atqui praefata defensiva occisio per se intendit propriae vitae conservationem, ad quam quisque ius connatum habet; et cum hoc fine proportionem adhibet, limites enim iuris propriae vitae conservandae nullo modo excedit. Ergo. « Nihil prohibet unius actus esse duos effectus: quorum alter solum sit in intentione, alius vero sit praeter intentionem. . . Ex actu ergo alicuius seipsum defendentis duplex effectus sequi potest: unus quidem conservatio propriae vitae: alius autem occisio invadentis. Actus ergo huiusmodi, ex hoc quod intenditur conservatio propriae vitae, non habet rationem illiciti, cum hoc sit cuilibet naturale, quod se conservet in *esse*, quantum potest. Potest tamen aliquis actus ex bona intentione proveniens, illicitus reddi, si non sit proportionatus fini. Et ideo si aliquis ad defendendam propriam vitam utatur maiori violentia, quam oportet, erit illicitum. Si vero moderate violentiam repellat, erit licita defensio; nam secundum iura vim vi repellere licet cum moderamine inculpatae tutelae³ ».

73. Praeterea, si in aggressionem iniusta aggresso, cuius vita in discrimen vocatur, non liceret seipsum defendere, sequeretur, ut ipse magis alienae, quam suae vitae consulere teneatur; id quod ordinatae sui dilectioni adversatur. « Nec est necessarium, subdit sanctus Doctor, ad salutem, ut homo actum moderate tutelae praetermittat ad evitandam occisionem alterius; quia plus tenetur homo vitae suae providere, quam vitae alienae⁴ ».

74. Hoc argumentum amplius confirmatur ex eo, quod

¹ Ita docet Innocentius III: « Quamvis vim vi repellere leges, et omnia iura permittant; tamen id fieri debet cum moderamine inculpatae tutelae, non ad sumendam vindictam, sed ad iniuriam propulsandam »; C. *Significasti* 18, de *homicidio*.

² Cf p. 65-66, part. I. — ³ 2^a 2^{ae}, q. LXIV, a. 7 c.

⁴ *Ibid.*

iniuste invasum a nece inuasoris se cohibere teneri, idem est, ac ex iniusto aggressoris actu ius certum propriae conservationis aggresso adimi; ac proinde minoris esse momenti ius innocentis inique ac dura necessitate in discrimen vocati, quam ius alterius sponte sua, atque per nefas se ipsum in discrimen conicientis: quae profecto abnormia sunt, cum nemini propria iniquitas debeat suffragari.

75. Itaque occisio aggressoris *cum moderamine inculpaetae tutelae* morali malitia haud turpatur; ac proinde Arhensius contendens permitti illam non posse, eo quod malum morale numquam admittere licet¹, falso laborat supposito.

76. Quae autem a ceteris vulgo obiciuntur, nullius momenti sunt. Vel enim ex auctoritatis defectu petuntur, vel ex publicae tranquillitatis perturbatione, vel ex caritatis laesione. At vero, quoad primum, etsi inuasoris nex non fiat auctoritate personae publicae, e. g., principis, aut iudicis, fit tamen auctoritate iuris naturalis; Deus enim, cuius solius propria est potestas vitae ac necis, ius vitam custodiendi hominibus concessit, una cum mediis naturae eiusque stimulis ipsam conservandi; quod quidem ius inane foret, si, cogente necessitate, vi et armis locus non esset: « Est quaedam specialis inclinatio naturae ad removendum nocumenta; unde et animalibus datur vis irascibilis separatim a vi concupiscibili. Repellit autem homo nocumenta per hoc, quod se defendit contra iniurias, ne ei inferantur, vel illatas iam iniurias ulciscitur, non intentione nocendi, sed intentione removendi nocumenta² ».

77. Neque defensiva haec occisio iura regiminis civilis violat. Nam etsi ius coactivum in omnibus circumstantiis, in quibus publica auctoritas iura civium tueri valet, eius potestati reservatum sit, tamen cum iniqua et violenta aggressio talis est, ut qui eam patitur, nullam publici auxilii spem

¹ *Loc. cit.* Neque, uti aliqui contendunt, illud consequitur, quod si liceret aggressorem occidere, liceret etiam fornicari ad conservandam vitam. Nam, quemadmodum iam s. Thomas monuerat, « actus fornicationis . . . non ordinatur ad conservationem propriae vitae ex necessitate, sicut actus, ex quo quandoque sequitur homicidium »; ² ²^o, q. LXIV, a. 7 ad 4.

² ²^o ²^o, q. CVIII, a. 2 e.

et copiam habere possit, ac vitae discrimen imminens sit, neque nisi aggressoris nece queat vitari, tunc princeps potestatem naturalem se defendendi aggresso relinquere censendus est; secus deterrima esset honorum civium conditio, cum eorum vita nulla neque publica, neque privata tutela defendi posset. Atque huc spectare potest illud, quod s. Thomas circa legis *dispensationem* docet: « Si sit subitum periculum, non patiens tantam moram, ut ad superiorem recurri possit, ipsa necessitas dispensationem habet annexam, quia necessitas non subditur legi¹ ».

78. Exinde etiam colligitur responsio quoad alterum objectionis caput. Nam, praeterquam quod, si qua eo genere defensionis perturbatio in societate existat, omnis culpa penes iniquum aggressorem est, maior, illo iure ablato, immineret perturbatio, quia maius et frequentius periculum: nam vita optimi cuiusque, velut parata praeda, improbis ac nefariis hominibus pateret, quorum audacia, quin ex iustae defensionis metu cohibeatur, ex ipsa impunitate augetur.

79. Quod attinet ad tertium, naturale quidem praeceptum est, ut alios diligamus, sicut nos ipsos; at cum utriusque dilectioni erga alios et erga nos ipsos satisfieri minime potest, eo collisionis casu praeceptum nullum est, ut sua cuiusque dilectio dilectioni aliorum cedat. Neque dicas, inuasorem eo statu necatum aeterna obituum supplicia; cui gravissimo malo longe minus malum, nempe iactura vitae invasi, cedere debet. Etenim, quoniam *ulenti iure suo aliorum malitia obesse nec potest, nec debet*, invasus, qui ad suae vitae conservationem ius habet, non tenetur saluti inuasoris providere; hic enim in extrema necessitate non est constitutus, sed libere in suae perditionis discrimen ruit, a quo potest se ipsum eripere, desistendo ab aggressionem².

¹ ¹^o ²^o, q. XCVI, a. 6 e.

² Frustra autem aliquorum PP. auctoritatem sibi vindicant adversarii. Ut enim de s. Augustino Aquinas monet, ipse *designat intentionem*, nempe loquitur de « eo casu, quo quis intendit occidere hominem, ut seipsum a morte liberet » (²^o ²^o, q. LXIV, a. 7 ad 1). Eadem ratione aliorum PP. loquendi modi sunt intelligendi. Vid. Roselli, *Op. cit.*, q. X, art. 3, p. 427, ed. cit.

80. Illud autem contra Buddeum¹, aliosque monendum est, violentam defensionem lege naturae generatim non iuberi², sed tantum permitti. Nam finis mere naturalis, qualis est vitae praesentis conservatio, vel maxime gradus suos habet et limites. Quare postponi ea potest alteri fini praestantiori, qui in bono morali virtutis, et insignis caritatis situs est. Hinc s. Thomas duo simul statuit, nempe: « Non est de necessitate caritatis, quod homo proprium corpus exponat pro salute proximi, nisi in casu, quo tenetur salutis eius providere »; atque: « Quod aliquis sponte ad hoc se offerat, pertinet ad perfectionem caritatis³ ».

ART. IV. De singulari certamine, quod duellum vocatur

81. A iure se tuendi *duella*, seu certamina illa, quae plerumque ad fictitii honoris conservationem privata auctoritate suscipiuntur, prorsus aliena sunt.

82. Itaque *duellum*, graece *μουραρχια*⁴, est duorum, aut plurium certamen ab eis privata auctoritate, privatisque ex causis susceptum *ex condicto*, sive designato loco et tempore cum armis ad graviter vulnerandum, aut occidendum aptis⁵. Quocirca differt duellum a rixa, quae fit, dum quidam repentino animi aestu arma stringunt, seseque mutuo insectantur non ex composito, nec convento loco, vel tempore.

¹ Theol. mor., p. 2, c. 3, sect. 3, n. 20.

² Generatim inquitur; nam si vita aggressi bono communi valde necessaria sit, quemadmodum contingere potest in patrefamilias, duce bellico, et principe; vel si eius animae salus spiritualis periclitaretur, tunc ad defensionem, etiam cum caede invaloris, ex lege naturae ipse teneretur.

³ 2^a 2^{ae}, q. XXVI, a. 5 ad 3.

⁴ *Duellum* ex vi nominis idem est ac bellum; cf Festus (*De verb. sign.*, lib. 4). Hinc perduelles dicebantur, qui pertinaciter retinebant bellum; et Plautus (*Epid.*, act. 3, sc. 4) artem, quam nos bellicam dicimus, *duelliam* appellavit.

⁵ Saepè in duellis certa forma et solemnitas adhibetur, missis literis provocantibus, adhibitis patrinis, invitatis spectatoribus, adiuncto etiam procuratore, quem *campionem* dicunt; et plerumque in *campo franco* securitatem praestante. Eiusmodi duella *solemnia* vocantur, quibus opponuntur duella *simplicia*, quae fiunt sine hoc apparatu, adhibitis tamen patrinis, tamquam testibus pugnae secundum leges peractae.

83. Item, duellum, de quo agimus, ab illo distinguitur, quod publica auctoritate, publicaeque utilitatis causa suscipitur, ut nempe pauci milites inter se pugnare permittantur, ad aliquod bellum citius, et quin totus pereat exercitus, absolvendum, statuta victoria pro illa parte, cuius miles victor extiterit¹.

84. Iam prima duellorum vestigia non quidem apud Graecos, et Romanos, qui scientiis, politioribus disciplinis, et militari laude praeceteris floruerunt, sed saeculo sexto apud Longobardos, aliosque barbaros populos reperiuntur, quibus hic pugnandi mos tamquam probatio iudicialis usurpatus est, qua nempe lites non forensibus iudiciis, sed armis dissolverentur. Medio autem aevo equites duellis utebantur, tamquam divino iudicio ad innocentiam et veritatem comprobendam, vel vindicandam contra improborum vim et calumniam; temere enim sperabant, Deum provisorum, ut pars innocens victrix existeret. Hodie vero suscipiuntur duella tamquam media privatae vindictae sumendae, et adminicula honoris resarciendi, animique fortitudinis venditandae².

85. Quoad duella primi et alterius generis, nihil dicimus; siquidem illa ex populorum, apud quos in more erant, feritate, qua sortes armorum pro iudiciis forensibus adhibebantur, vel superstitione, qua *miraculosus effectus a Deo expectabatur*³, ortum habuerunt. Sane, nullus est naturalis nexus inter litem dirimendam, manifestandam veritatem, vel detegendam innocentiam, atque exitum certaminis, qui a maiori virium firmitate, dexteritate manuum, vel artis gladiatoriae peritiam communiter dependet. Atque credere, quod Deus eventum certaminis moderetur, idem profecto est, ac Deum tentare, seu velle divinae Eius Providentiae leges ad proprii arbitrii placita exigere⁴. Itaque de duello, prout nunc suscipi solet, sequentem statuimus Propositionem:

¹ Vid. Caietanus, *In 2^a 2^{ae}, q. XCV, a. 8.*

² Cf Gerdil, *Trattato de' duelli* (trad.), part. I, c. I-IV, *Opp. t. III*, p. 475 sqq, Napoli 1854; Scotti, *Teoremi di politica cristiana*, t. II, Teor. IX, p. 243 sqq, Napoli 1835, ubi etiam Beccariae, et Bentham sententiae duello satis faventes referuntur.

³ Cf s. Thom., 2^a 2^{ae}, q. XCV, a. 8 ad 3.

⁴ Cf Gerdil, *Op. cit.*, c. 4, art. 1, p. 488.

86. *Duellum sive in suis causis spectetur, sive in seipso, sive tamquam medium ad obtinendum finem, quem pugnantibus sibi praestituunt, omnino improbandum est.*

Prob. 1^a pars. Privata vindicta, et honoris defensio sunt causae, ob quas duellum suscipi solet. Iam 1° privatam vindictam nemini licere ita s. Thomas ostendit: « Dicendum, quod occidere malefactorem licitum est, in quantum ordinatur ad salutem totius communitatis; et ideo ad illum solum pertinet, cui committitur cura communitatis conservandae; sicut ad medicum pertinet praecidere membrum putridum, quando ei commissa fuerit cura salutis totius corporis. Cura autem communis boni commissa est principibus habentibus publicam auctoritatem. Et ideo eis solum licet malefactores occidere, non autem privatis personis ¹ ».

2° Qui ad singulare certamen ex condicto et pacto convento cum alio descendit, aggressori sponte occurrit, suamque vitam et membra in discrimen vulnerum ac mortis offert: quae profecto defensionis notioni adversantur, cum haec ad praesens periculum depellendum potius instituantur. At etsi defensionis notio in duello exhibeatur, haec tamen omnino iniqua foret; tum quia iis conditionibus destituitur, quibus fas est vim vi repellere; tum quia nulla extat proportio inter ius ad honorem, qui « est signum, et testimonium quoddam illius excellentiae, quae est in honorato ² », atque ius, quod ad vitam et incolumitatem habet adversarius, necnon omnes ii, quos ipse sibi, suisque commodis adstrictos tenet.

87. *Prob.* 2^a pars. Qui sponte sua *ex condicto* privato certamine congregiuntur, nedum propriam integritatem vel vitam, sed potissimum alienam uterque eorum, re mature perpensa, et temporis intervallo praeparata, manifesto discrimini directe obiciunt. Atqui id gravissimo naturae praecepto adversatur, quo iubemur vitam et integritatem nostram Deo, patriae, parentibus mancipatam servare, et vetamur aliis eripere; eiusdem enim pravitatis est, absque ulla necessitate propriam vel alienam vitae incolumitatem periculo exponere, quam actu sibi, vel alteri eandem auferre. Ergo ³.

¹ 2^a 2^{ae}, q. LXIV, a. 3 c. — ² 1^a 2^{ae}, q. II, a. 2 c.

³ Cf Muzio, *Il Duello*, Venezia 1838; Idem, *La Faustina*, Venezia 1860.

88. Porro eiusmodi periculum a duello numquam abest; nam etsi pugnantibus accedant cum pacto *recedendi*, ut inquit, *ad primum sanguinem*, nempe ut ad primum vulnus pugnare desinant, tamen nemo etiam in usu gladii exercitatissimus ita ictum suum in aestu certaminis metiri potest, ut certus sit, vulnus, quod infligit, futurum non esse lethiferum, aut grave. Est igitur periculum, quod ex ipso facto nascitur. Iam, « quando periculum nascitur ex ipso facto, tunc factum illud non est expediens ⁴ ».

89. Insuper horum certaminum turpitudine ex eo, quod societati maximae sunt pernicii, perspicitur. Etenim ex duellorum licentia fortioribus debiliores opprimendi aditus panditur: caedes, vindictae, perturbationes dimanant: communitas membris suis sibimet in primis necessariis expoliatur ²; fundamentum, quo socialis ordo innititur, nempe supremae potestatis regimen aperte et directe impeditur; siquidem duellantes, cum se ipsos iudices ac vindices constituent, nedum politicae potestati debitam subiectionem detrectant, sed eiusdem iura sibi arrogat ³.

90. *Prob.* 3^a pars. Duellum est medium ineptissimum 1° ad sumendam vindictam. Nam, praeterquam quod homines iniurias dimittere, et ipsos inimicos diligere tenentur ⁴, cum in singulari certamine vita utriusque partis confligentis periclitetur, improbum procul dubio est ad iura sua tuenda medium assumere, quod iustitiae aequae ac iniustitiae potest favere, et quo sine ullo discrimine reus et innocens puniri,

¹ 2^a 2^{ae}, q. LXXXVIII, a. 4 ad 2.

² « Non tantum praetiosi sanguinis longa bella exhauriunt, quantum, saeviente duellorum licentia, cruenta pax absumit. Neque enim grassatur, ut plurimum, haec delicata insanae gloriae cupiditas per abiecta et vilia capita, sed insidet in optimo quoque et generosissimo, ipsiusque nobilitatis florem depopulatur, hoc est, praecipuam spem posteritatis, et certissimum Imperii columen evertit »; Rollin, *Opusc.*, t. 2, p. III, Paris 1771. Cf Duclos, *Mémoires sur les épreuves par les duels* in *Mémoires de l'Acad. des Inscript.*, t. XV, p. 617.

³ Cf Gerdil, *Op. cit.*, p. III, c. 15, p. 533 sqq, ed. cit.

⁴ Quod praeclaris verbis ipse Tullius docet, inquit: « Nec vero audiendi, qui graviter irascendum inimicis putabunt, idque magnanimi et fortis viri esse censebunt. Nihil enim laudabilius; nihil magno et praeclaro viro dignius placabilitate, atque clementia »; *De Off.*, lib. I, c. 25, n. 88, p. 34, ed. Nobe, Lipsiae 1849.

seu poena dignum fieri¹ potest: praesertim quia id non raro contingit, ut innocens pereat, et qui iniuriam irrogavit, triumphet.

2° Ad honorem resarciendum. Sane, etsi « homines propter honorem consequendum, et vituperium vitandum alia omnia postponant² »; tamen hoc de vero solidoque honore intelligendum est. Iam verus honor in virtute fundatur; illiusque est indivulsus comes; siquidem « honor est testimonium de virtute eius, qui honoratur; et ideo sola virtus est debita causa honoris³ »; nam « honor excellentiae debetur, excellentia autem hominis maxime consideratur, secundum virtutem, quae est dispositio perfecti, ut dicitur in 5° *Physic.* 4». Ex quo illud etiam consequitur, honorem non quidem secundum stultorum opinionem, sed secundum rei veritatem⁵ aestimandum esse. Atqui honor, quem victor in duello sibi comparat, omnino vanus et fictitius est; non enim aliquam moralem virtutem, sed fortunam, robur, vel in equestri arte peritiam significat. Item, non nisi ex improbi et imperiti vulgi iudicio pendet; cum a sapientissimis, et gravissimis viris duellum tamquam horrendum facinus reprobetur⁶. Ergo.

91. Porro ex iis, quae circa duelli pravitatem ostendimus, haec colliguntur: 1° Ne ignaviae, vel timiditatis notam quis incurrat, duellum ab alio oblatum neququam potest acceptare. Etenim ob quaecumque impenduntur damna id, quod intrinsecus turpe est, nunquam admitti potest. Quod si ne quis hominibus sit despectui, naturalem vel positivam legem infringens, honeste adhuc ageret, de re morali universa actum esset, hominisque et civis officia omnia fluctuantium

1 1^a 2^{ae}, q. LXXXVII, a. 1 ad 2.

2 2^a 2^{ae}, q. CXXXIX, a. 1 c.

3 2^a 2^{ae}, q. LXIII, a. 3 c. Et *ibid.*, q. CXLIV, a. 2 c. « Vituperium proprie debetur vitio, sicut honor virtuti ».

4 *Ibid.*, q. CXLV, a. 1 c.—5 *Ibid.*, q. CXXX, a. 2 ad 3.

6 Hinc factum est, ut civiles omnium moratorum populorum leges gravissimis poenis in privata certamina animadvertant. Ecclesia autem duellorum usum, a barbaris gentibus auctore diabolo invecum (cf Benedict. XIV *Constit.* quae incipit *Detestabilem*, edita die 10 Nov. an. 1752), per Summos Pontifices et Concilia semper improbat. Cf Scotti, *Op. cit.*, t. II, part. 3, Teor. IX, § 12-13, p. 272-277.

cupiditatum libidini subicerentur¹. Deinde qui duellum subire recusat, si vilis et abiecti animi notam apud imperitam et depravatam multitudinem incurrat, cuius erroribus nemo profecto inserviendum putabit, strenui ac fortis viri gloriam apud sapientes consequitur²; siquidem « virtus fortitudinis consistit per modum supportationis et tolerantiae³ »; atque « ad fortitudinem pertinet timor moderatus secundum rationem, ut scilicet homo timeat quod oportet, et quando oportet⁴; ac proinde ea timiditas opponitur fortitudini, quae « homo timet, quod non debet, vel secundum quod non debet, vel secundum quod non oportet⁵ ».

2° Qui duellum ineunt cum opinione certa pugnam non sequuturam, utpote ab aliis impediendam⁶, contra legem naturae peccant, aeque ac ii, qui se ad rem iniquam perpetranda paratos praebent. Singularia enim certamina legi naturae omnino repugnant; quod autem huiusmodi est, id nulla ratione moliri licet.

3° Duellum huiusmodi potest iure institui in statu civitatis male ordinatae, in qua nimirum vel negligentia, vel malitia magistratus iustitia aperte denegatur⁷. Nam etiamsi concedatur, aliquando contingere posse, ut civitatis status in anarchiam prolabatur, ac singuli cives sui iuris fiant, tamen contra iniquos invasores quisque se, suaque posset tunc etiam vi tueri, cum moderamine inculpatae tutelae; nunquam vero stultam et iniquam duelli concertationem inire⁸.

1 Cf Paley, *Elements de phil. morale, et politique*, p. 2, c. 9.

2 Cf Maffei, *Scienza cavalleresca*, lib. 1, c. 1 et 6, Venezia 1782.

3 S. Bonav., *In lib. III Sent.*, Dist. XXXIII, dub. 3. Cf s. Thom.,

2^a 2^{ae}, q. CXXXIII, a. 6 c.

4 S. Thom., 2^a 2^{ae}, q. CXXVI, a. 2 c.—5 *Ibid.*

6 Cf Benedict. XIV, *Constit.* cit.

7 *Ibid.* Ob eandem rationem haec alia propositio proscribitur: *Licitum est in statu hominis naturali acceptare et offerre duellum, ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio earum iactura propulsari nequit*; *ibid.*

8 Legere praestat Dissert., *Considerazioni sul duello*, in *Ephem. La Scienza e la Fede*, vol. XVI, p. 445 sqq, Napoli 1848.